

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל
שניאורסאהן

מליובאוויטש

ממעי

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק חי
(תרגום חפשי)

יוצא לאור על ידי
"מכון לוי יצחק"
כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה

לזכות

הת' הרב משה אליעזר בן מרת פריידא שי' סופרין
ליום הולדתו, ש"ק פ' מטות, כ"א תמוז

*

לאריכות ימים ושנים טובות עד ביאת גואל צדק
ומתוך בריאות הנכונה ולשנת ברכה והצלחה בגו"ר

היי שותף בהפצת עניני "משיח וגאולה"!!!
להקדשות ולפרטים נוספים:
טל.: 753-6844 (718) או 934-7095 (323)
אימייל: info@torah4blind.org

Be A Partner
In Spreading *Inyonei Moshiach U'geula!!!*
To Dedicate This Publication
In Honor Of Your Family Or A Loved Ones
For More Info. Call:
(718) 753-6844 or (323) 934-7095
or email: info@torah4blind.org

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:
<http://www.torah4blind.org>

א. שייכותה של פרשת מסעי לזמן בשנה בו קוראים אותה בתורה

מסעי היא פרשת השבוע בה ניכר באופן גלוי ובוולט שייכותה של הפרשה לזמן בשנה בו קוראים אותה בתורה¹. היא נקראת תמיד בסמיכות לראש-חודש מנחם-אב (בר"ה; למחרת; או בשבת מברכים החודש מנחם-אב) ובפרשה זו² מסופר ומחודש שמיתת אהרן היתה „בחודש החמישי באחד לחודש“: לפני כן בפרשת חוקת³, מסופר אודות מיתת אהרן ובאריכות, אבל זמן מיתתו (ומספר שני חייו) – הוא בפרשתנו דוקא⁴.

השייכות אינה רק בהסמיכות לזמן מיתת אהרן כנזכר לעיל, אלא גם בתוכן ענינם: בחודש מנחם אב⁵ היה חורבן בית-המקדש⁶, שריפת בית אלוקינו – וחז"ל⁷ אומרים ש„שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו“⁸, ו„סילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר... מחורבן בית המקדש“⁹.

וכמו בהסתלקות הצדיקים מצינו שסדר ההנהגה הוא בשני קצוות: מצד אחד צריכה אז להיות ההנהגה של „בוכה ומתאבל“¹⁰ על הסתלקותם, ומאידך, זהו הזמן¹¹ ללמוד

(1) ראה גם של"ה חלק תושב"כ (שסו, ב ואילך), אלו שלשה הפרשיות (מטות מסעי ודברים) תמיד חלים בין המצרים כי הוא דבר בעתו, ומבאר השייכות בתוכנו. וראה גם לקו"ש [המתורגם] חכ"ג ע' 408. וש"נ.

(2) לג, לה.
(3) כ, כח.
(4) וראה לקו"ש ח"ח [המתורגם] ע' 203 ואילך.
(5) שכולו כלול בראש חודש.
(6) שייכות מיוחדת לר"ה מנ"א עם החורבן – עפ"ד ר"ל (הובאה בפרש"י) ע"ה קרא עלי מועד (ר"ה) לשבור בחורי (איכ"א, טו).
(7) ר"ה יח, ב.

(8) איכ"ז פ"א, ט (לו). וראה כלי יקר פרשתנו שם, מט. מגלה עמוקות ע"ה פרשתנו בתחלתה (מ, ג). של"ה במס' תענית שלו דרוש לפרשת מט"ז (רו, ב), ושם (רז, א), דרוש להספד מיתת הצדיקים ולחורבן ביה"ח.

(9) ראה מ"ק כה, א. רמב"ם הל' אבל פ"ה ה"ב.
(10) „כנודע שכל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו למעלה בבחי' העלם והסתר מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירתו“ (אגה"ק סי' כח). וראה סידור שער הל"ג בעומר (דש, ב"ג), ומובן שעד"ו הוא בכל שנה ביום פטירתו כידוע פ"ה הארז"ל ע"ה הימים האלה נזכרים ונעשים (רמ"ז בספר תיקון שובבים. ועוד).

מ„מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו“, כדי להמשיך וללכת בדרכיו אשר הורנו¹¹, שאז הרי חל מאמר חז"ל¹² שאם „זרעו בחיים“ הרי „אף הוא בחיים“ – וכלשון המשנה¹³, „הוי מתלמידיו של אהרן“.

על-דרך-זה בנוגע לזמן חורבן בית המקדש: מצד אחד, ישנו אז חיוב על פי תורה של „מתאבל על ירושלים“¹⁴, ומצד שני, דווקא בין המצרים הוא זמן הדורש התחזקות מיוחדת שלא ליפול ביאוש מהגלות ח"י, מתוך הידיעה, כסיום וחותם הפטרת פרשת מסעי ש„מעשה¹⁵ קראת לי אבי אלוף נעורי אתה“, ומה טוב – לעודד את עצמו ואת בני ישראל בכלל בהחושך כפול ומכופל דעקבתא דמשיחא¹⁶ ובוה מתוסף עוד בבין המצרים – על-ידי החיזוק ב„אחכה לו בכל יום שיבוא“ והלימוד והעסק ב„צורת הבית ותכונתו ומוצאו ומובאו וכל צורתו ואת כל חוקותיו“¹⁷, שאז הרי, כמחז"ל¹⁸, „אמר לו הקדוש-ברוך-הוא (ליחזקאל) גדול קרייתו בתורה כבנינה לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתו שיתעסקו לקרות אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית“¹⁹.

וכמו שהוא בנוגע לבית המקדש – כך הוא בנוגע למיתת צדיקים: על-ידי שהולכים בדרכיו וכו', הנה „אף הוא בחיים“, שהחיים

(11) ראה אגה"ק סי' ד' וביאורו.
(12) תענית ב, ב. וראה אגה"ק שם בביאור מחז"ל דאשתכח יתיר מבחיוה.
(13) אבות פ"א מ"ב.
(14) תענית ל, ב (לגבי ת"ב). וראה ע"ד פרטי הדינים ומנהגים בימי בין המצרים – טוש"ע או"ח סתקנ"א סוס"ב, סוס"ד, ס"ט, ס"ז ואילך. ובנ"כ שם.
(15) ירמ"ג, ד.
(16) סיום מס' סוטה.
(17) יחזקאל מג, יא.
(18) תנחומא צו יד.
(19) ובפסיקתא דר"כ פ' (ו) פסיקתא רבתי (פס"ו) ויק"ר (פ"ו, ג) יל"ש (יחזקאל שם): אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בו כאילו אתם בונים אותו. ובי"ש שם לפנ"ז (ממדרש ילמדנו) ע"ה פ' (שם), אתה בן אדם (קרוב ללשון התנחומא): א"ל לאו אע"פ שאינם עושים אותו עכשיו ירו קורים בצורת הבית ואני מעלה עליהם כאילו בבנינו הם עוסקים.
וראה לקמן בפנים סעיף ג' ובהערות.

(* בי"ש, ב". וראה לקמן הערה 12.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל

הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש

כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!

קבצים גרפיים וקבצי טקסט:

דבר מלכות: שיחות כ"ק אד"ש מה"מ מהשנים תנש"א-תשנ"ב.

יחי המלך: קונטרס שבועי, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.

המעשה הוא העיקר: לקט הוראות למעשה בפועל משיחות כ"ק אד"ש מה"מ (החל משנת תשמ"ח).

שיחות הגאולה: גיליון שבועי של ימות המשיח, בהוצאת „האגודה למען הגאולה האמיתית והשלמה“.

מעייני חיי: גיליון שבועי לילדים, בהוצאת „מכון לוי יצחק“ בכפר חב"ד ב'.

האמונה הטהורה: גיליון שבועי בעניני אחרית הימים.

קבצים גרפיים בלבד:

לקוטי שיחות: שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ היו"ל לקראת כל שבת ב-770,

על-ידי „ועד להפצת שיחות“.

חדש לקוטי שיחות (מתורגם): שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ הגדפס בספרי

לקוטי שיחות, בהוצאת „מכון לוי יצחק“ בכפר חב"ד ב'.

להקהיל קהילות: גיליון שבועי מתורתו של משיח בעניני הקהלת קהילות בשבת,

בהוצאת צא"ח העולמית, ניו-יורק.

קבצי טקסט בלבד:

פנימיות: ירחון לבני הישיבות, בהוצאת מרכז את"ה בארץ הקודש.

לקוטי ניגונים: שתי חוברות על הניגונים שניגן וביאר כ"ק אד"ש מה"מ, בהוצאת קה"ת (תשנ"ב).

דרך הישרה: (אידיש) קונטרס מיוחד לילדים, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.

לעבן מיט דער צייט: (אידיש) קטעים לפרשת השבוע מתוך הספר, בהוצאת ישיבת

„אהלי תורה“, ניו-יורק.

דבר תורה: (אידיש) דף שבועי לילדים, היו"ל על-ידי מוסד חינוך „אהלי תורה“, ניו-יורק.

כמו-כן ניתן להוריד באתר את „קונטרס בית רבינו שבבבל“

ושיחת ש"פ שופטים התנש"א

מדור מיוחד לספרים וחברות באנגלית בעניני גאולה ומשיח!

האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב

וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

בגשמיות) – אין זה באופן שהלימוד בצורת הבית... הוא רק זכר (וכיו"ב) בלבד לבנין בית המקדש, או שהקב"ה נותן על זה אותו השכר כמו על בנין בית המקדש – אלא שעל-ידי שהוא עוסק בלימוד הרי עוסקים בבנין הבית.

ג. בעסק בלימוד יש מגדר מצות בנין בית מקדש

הביאור בזה מובן ממה שאמרו חז"ל²⁴ בנוגע לקרבנות ש, כל העוסק בתורת חטאת²⁵ כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם²⁶ וכיו"ב, שהענין ד, כאילו הקריב שבקרבנות אינו רק בתור שכר בלבד, או שעל-ידי-זה מכפר הקדוש-ברוך-הוא על העוונות כמו על-ידי הקרבת הקרבן (שהלימוד והקרה פעולה ותוצאה אחת להן)²⁶, אלא זהו (לכמה דעות) גדר של הקרבת²⁷

האמיתיים של הצדיק, ש, חיי הצדיק אינם חיים בשרים כי אם חיים רוחניים²⁰ שהם אמונה ויראה ואהבה¹¹, נמשכים והם, חיים וקיימים ב, זרעו – תלמידיו ותלמידי תלמידיו.

ובזה ניתוסף הדגשה מיוחדת בקשר שבין חורבן ביהמ"ק (בחודש אב) ומיתת אהרן (בר"ח מנחם-אב): סיבת חורבן ביהמ"ק (השני) היתה החטא של שנאת חנם²¹, אם-כן התיקון על זה הוא: הוי מתלמידיו (שקרוים בניו²² – זרעו) של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה – אהבת חנם.

ב. בהסתלקות צדיקים נאמר "אף הוא בחיים", בעסק בצורת הבית נאמר, "כאילו"

לכאורה ניתן לשאול: בנוגע להסתלקות צדיקים הלשון היא, "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (ולא, "כאילו" הוא בחיים) – שעל-ידי זה ש, זרעו" הולך, בדרכיו" נעשה, הוא בחיים – כיון שחיי הצדיק, אינם חיים בשרים כי אם חיים רוחניים, לכן, הוא בחיים" (חיי האמיתיים – חיים רוחניים" נמשכים ממש גם לאחר מכן);

אבל בנוגע לעסק בצורת הבית, הרי נוגע בית המקדש הגשמי, (להקריב שם קרבנות גשמיים – ולא כשחרב בית המקדש שאז תפילות²³ במקום קרבנות תיקונים) – ודיבור ולימוד ש, אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית, זהו לכאורה רק כדיבור התפלות? אבל אינו כן, כי כשתורת אמת משווה שני דברים זה לזה (כבענינינו, שעל-ידי הלימוד בצורת הבית, אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית) זהו מפני שבאמת הם דבר אחד;

אלא, מכיון שהתוצאות הגשמיות מזה שעוסקין, מתגלים בפועל ממש לאחר זמן, לכן נאמר בלשון, "כאילו" – אבל גם לפני שזה בא ונמשך בפועל ממש (כבענינינו – לפני שמותר ואפשר לבנות את הבית-המקדש למטה

לעילוי נשמת

החייל ב"צבאות השם" שכנא ע"ה
בן ר' שלמה אלי' שיחי
נפטר בדמי ימיו, כ"א מנ"א ה'תשנ"ט
ת. נ. צ. ב. ה.

ולזכות אחיו ואחיותיו שיחיו
ולזכות הוריו

הרה"ת ר' שלמה אלי' וזוגתו מרת שרה שיחיו
מארקאוויטש

לאריכות ימים ושנים טובות עד ביאת גואל צדק
ומתוך בריאות הנכונה, ולשנת ברכה והצלחה בגוי"ר

*

נדפס ע"י ידידיהם

הרה"ת ר' יוסף יצחק הלוי וזוגתו מרת גיטל רחל שיחיו
שגלוב

* * *

לעילוי נשמת

ר' משה עזיז ב"ר אלי' ע"ה

נפטר ביום כ"ג ניסן - אסחה"פ, ה'תש"ע
ת. נ. צ. ב. ה.

נדפס ע"י בני משפחתו שיחיו

* * *

לעילוי נשמת

ר' נוריא-ל ב"ר אשר ע"ה חביביאן

נפטר אור ליום ב' דחג הפסח - ט"ז ניסן, ה'תש"ע
ת. נ. צ. ב. ה.

נדפס ע"י בנו

הרה"ת ר' אשר וזוגתו מרת אסתר

ומשפחתם שיחיו חביביאן

(24) מנחות בסופה. וראה מדרשים הנ"ל הערות 18, 19 (ובהערה הבאה).

(25) בשו"ע אדה"ז אר"ח מהד"ת סוס"א, מהד"ק שם ס"א, הל' ת"ת פ"ב ס"א, כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כו"*. ועד"ז הוא בבעה"ט ר"פ צו עה"פ זאת תורת העולה. ובבחי' (ס"פ ויקהל. צו ז, לו), כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, בפרשת כו".

ובפסיקתא (בהמשך לקרבן תמיד) וביק"ד (הנ"ל הערה 19) הואיל ואתם מתעסקין בהם כאילו** אתם מקריבים אותם (וי"ג, "קרבנות"). ובתנחומא שם, ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים. וביק"ד ותנחומא הנ"ל הוא עה"כ (ובהמשך ל) זאת תורת העולה.

(26) להעיד מהלשון בתענית (כו, ב) מגילה (לא, ב) בזמן שקוראים לפני כו' אני מחל להם על כל עונותיהם.

(27) ראה מת"כ לוי"ק שם ד"ה כאילו אתם מקריבים: דריש היא העולה הכי זאת תורת העולה כשאתם עוסקים בתורת העולה היא הקרבת העולה בעצמו (וראה יפ"ת שם). וראה בחיי ויקהל שם, כאילו הקריב הקרבן עצמו כו' כאילו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח" וולהעיד דפסיקתא דר"כ ופס"ר שם הרי"ז בא לתרץ, ולמה הוא אומרה ושונה (פ' התמיד) כו' לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבים קרבנות ומתעסקים בהם ועכשיו שאין אנו מקריבים מזה להתעסק בהם אל הקב"ה כו".

וראה חדא"ג מנחות שם. לבוש אר"ח ס"א ס"ו. פרישה שם סקט"ז (מפרש"י). ושם בסו"ס ג בהחילוק דמשנת אזורו מקומם

(*) במהד"ת שם, כמו שאמרו חכמים ע"פ (צו ז, לו) זאת תורת העולה לעולה למנחה ולחטאת וגו' (וכ"ה בבחי' צו שם). ובמנחות שם לפנינו היא עה"פ (צו, יח. ז, א), זאת תורת החטאת, זאת תורת האשם. (ועד"ז בהל' ת"ת שם ס"א ס"ד). ועל הפסוק, זאת תורת העולה וגו' דריש ר"ל שם לפניו, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. ראה חדא"ג מהרש"א ומדרשים כו'.

(**) בויק"ר שם: מעלה אני עליכם כאילו.

הוספה

בשורת הגאולה

לב.

ויש להוסיף ולהדגיש הקשר והשייכות דאהבת ישראל להגאולה העתידה – לא (רק) מפני שביטול הגלות הוא ע"י ביטול סיבת הגלות (שבא ע"י ההיפך דאהבת ישראל), שהרי בעמדנו לאחר סיום מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות, לאחר סיום כל מ"ב המסעות ב"מדבר העמים", נמצאים כבר, "על ירדן ירחו" (דרגתו של משיח ד"מורח ודאיו"), על סף הגאולה, בודאי שכבר נתתקנה סיבת הגלות, ולכן, ההדגשה דאהבת ישראל היא – בתור טעימה ועד להתחלה דהגאולה האמיתית והשלימה הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל, מצד בחי' היחידה (דרגה החמישית) שבכל ישראל בשווה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח, יחידה הכללית.

(משיחות ש"פ מטות מסעי, ב' מנחם-אב תשנ"א)

הקרבן²⁸ וזה מובא גם להלכה בנוגע לפרשת הקרבנות – „לא יאמר אלא ביום לפי שאין מקריבין קרבן בלילה“²⁹, וכן בנוגע לכמה דינים והלכות בתורת הקרבנות שצריך להיות בדוגמת הקרבנות³⁰.

ומפרשת התמיד: פרשת התמיד שבקריאתו היה כאילו הביא הקרבן ממש. וראה ת"ח שמות תקפג, א בסופו. וראה הערה הבאה ובהערה 30.

28) ואולי זה החילוק בין „קוראין לפני“ שבתענית ומגילה שם*, שא, „מעלה אני עליהן כאילו הקריבום לפני“, שמדגיש הפעולה לגבי הקב"ה והתוצאה מזה, ואני מוחל להם כו", ל"עוסק", מתעסקים בהם" שבמנחות, פסיקתא וויק"ד שם, שבו אמרים „כאילו הקריב“, כאילו אתם מקריבים אותם***, פעולת ומצות ההקרבן. וראה שו"ע אדה"ז הל' ת"ת שם שמצד כל העוסק כו': נכון הדבר .. ללמוד הלכות כל הקרבנות בשלימות כו' כמבואר היטב בחיבור הרמב"ם כו'. וראה פיה"מ להרמב"ם סוף מנחות: ראוי לאדם להתעסק בדברי הקרבנות ולשאת ולתת בהן (בתרגום קאפח: ולתתבונן בהם). באר שבע בהקדמה בסופה. וראה בחי' צו שם.

בב"ס א' ה' הביא ב' המאמרי דו"ל (דעתנית מגילה ודמס' מנחות) ביחד. ואולי – כי שם מדובר רק באמירת פרשת הקרבנות. ובטור א"ח ר"ס מח, כדא' במדרש כו' כ"ז שעוסקין בהן מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני". ובב"י שם ציין לתענית ומגילה שם. וראה לקו"ש ח"ה ע' 438 ובהערה שם.

וראה לקו"ש ח"ב ע' 389.
29) שו"ע אדה"ז מהד"ק שם ס"ג. ועד"ו במהד"ת שם (משו"ע שם ס"ז. וט"ז שם סק"ז). ולהעיר דמשנה מלשון הטור שם, טוב יותר לאומרים ביום*. ושם ר"ס מח: כאילו הקריבו קרבן תמיד במעודה. וראה הלשון בסדר פסח (סידור הארז"ל. של"ה קמב, א. סידור אדה"ז) לפני ולאחריו (וראה בארוכה חלק לב הגיל). אבל ראה אה"ת במדבר (שבועות) ע' קנט ואילך.

30) ראה שו"ע אדה"ז מהד"ק שם (ס"א ואילך, וט"ז): ולפי

(* ועד"ו הענין דתפלות במקום קרבן. אבל ראה טוש"ע ודאדה"ז (ח"ג הערה 23): ולכן צריך לומר וכו'.

ויש לומר, דכל תנאים אלו שבהם צריכה התפלה להיות דומה להקרבן קרבנות הם רק משום שהפעולה והתוצאה דתפלה דומה לקרבנות, או דמעשה התפלה היא במקום מעשה הקרבנות, משא"כ בתורה הוא משום שלימות תורת הקרבנות הוא בגדר הקרבן קרבן ממש.

ולהעיר מלקו"ת ר"פ פינחס: וכן בקרבנות מחשבה זו תפלה עבודה שכלב שכנגד הקרבנות ודבור הוא ת"ת דקרבנות כל העוסק בתורה עולה כו' ועבודת הקרבנות עומן כו' מעשה.

אבל הלשונות ופרטי התנאים שבשו"ע שם, שהתפלה היא במקום קרבן" ולכן צריך שתהי' דוגמת הקרבן בכונה ומעומד וקביעת מקום ובלי חציצה וכו' – הם לכאורה כמו הפרטים לגבי עסק בתורת הקרבנות (המבואים בפנים ובהערה 30), ויותר על כן, ומה משמע, שגם התפצא דתפלה היא בגדר הקרבנות קרבן ממש. ואכ"מ. – וראה לקו"ש ח"ב ע' 389.

(** בתנחומא שם: לא תשכחו עצמכם לטוד הקרבנות אלא הוחרו לקרית בהן לשנות בהן ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים. וראה (ע"ד החסידות) ת"ח שם, ע"ב ואילך.

על דרך זה (ויתירה מזו) הוא בנוגע להעסק בצורת הבית... (שבמדרש שם³¹ הושווה³² להעסק בהלכות הקרבנות), כמובן מלשון המדרש³¹, שעל טענתו של יחזקאל „עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית... וכי יכולין הן לעשות הניח להם עד שיעלו מן הגולה...“ ענה לו הקב"ה „ובשביל שבני נותנים בגולה יהא בנין ביתי בטל“, ולכן שיעסקו בלימוד צורת הבית... – כלומר, שעל-ידי לימוד זה „בנין ביתי“ אינו בטל³³.

ויש לומר הביאור בזה: המצווה ד„ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם“³⁴ היא מצות עשה לדורות³⁵: ישנו חיוב על ישראל³⁶ לבנות בית

שכל קרבן .. טעון נסכים לפיכך כו' (ס"א): יאמר תחלה פ' חטאת ואח"כ פ' עולה מפני שחטאת כו' (ס"ב): צריך לומר פ' הקרבנות מעומד .. דוגמת הקרבנות שהיתה מעומד* (ס"ד): אבל לא יאמר כך אחר פ' חטאת כו' והרי זה נמקריב חולין בעודה כו' (ס"ו). ועוד**. וראה שם ר"ס מח. ובארוכה של"ה רא, ב ואילך. ושם (רב, סע"א): וגם מאחר שכל העוסק בפ' הקרבנות לשם הקרבנות הקרבן הוא במקום הקרבן צריך שיהי' דומי' להקרבן בכל חוקותיו וככל משפטו.

ובתנחומא שם בהמשך הענין (ועד"ו בפסיקתא וויק"ד בקיצור לשון) למה הם מתחילים התינוקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא כו' ומפני שהם טהורים כו' שיהיו מתחילין תחלה בסדר הקרבנות יבוא טהורים ויתעסקו במעשה טהורים לפיכך אני מעלה עליהם כאילו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות. וראה ע"ז יוסף שם: מפני שהעסק כו' הוא כאילו הקריבם שפיר שי"ך להתנינוקות כו' שאסור להקריב בטומאה. ועד"ו בפ' מהר"ז בוי"ד.

31) תנחומא שם.

32) „ואם ברצונך לידע (האמור לפניו בקרבנות, שאני מעלה עליכם כאילו בקרבנות אתם עוסקים)“ בא וראה כשהקב"ה מראה ליחזקאל את צורת הבית כו". וגם בפסיקתא וביק"ד הובאו בהמשך אחד. ובהל' ת"ת שם (הג"ל הערה 25) שמצד כל העוסק כו', נכון הדבר אם אפשר לו ללמוד הלכות כל הקרבנות בשלימות וכל העבודות שבמקדש והלכות המקדש וכל כליו כמבואר באר היטב בחיבור הרמב"ם ז"ל בס' עבודה וט' קרבנות.

33) והיינו דה"כאילו" הוא לא רק על עוסקים בבנין הבית, על מעשה ה"גברא" נחשב כאילו האדם עוסק בבנין הבית, כ"א גם על החפצא של (בנין) הבית*. וכמודגש בלשון הפסיקתא, ויק"ד ויל"ש** שם „הואיל ואתם מתעסקים בו כאילו אתם בונים אותו (כו)“. ובמנחות שם: אלו ת"ח העוסקין בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם. וראה שיחת ש"פ ראה תש"מ.

34) תרומה כה, ח. רמב"ם ריש הל' בית הבחירה.

35) להעיר מאדה"ז תרומה שם: היא מ"ע כוללת כל הזמנים .. אפילו בגלויות כו'. וראה ספרי דבי רב לספרי (ראה יב, י – פ"ד).

(* במהד"ת שם: אבל אצ"ל מעומד. אבל שם מפורש הטעם: מאחר שהוא אינו כהן העובד כו'. (** וראה אלי' רבה סק"י וי"ג.

- 1) ראה יומא ט, ב.
- 2) ראה לקרית פרשתנו פח, ג ואילך.
- 3) פרשתנו לג, מח.
- 4) סנהדרין צג, ב. וראה לקרית פרשתנו פט, ב.
- 5) כידוע שהפסוק „דרך כוכב מיעקב" שקאי על מלך המשיח, קאי גם על כא"א מישראל שנמשל לכוכב, כיון שככא"א מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח (ראה לקרית ח"ב ע' 599. ושי"ג).
- 6) רמ"ז לזח"מ, ב. ולזח"גרס, ב. ועוד.

בונים בו", אשר (הבית הראשון והשני הם „בניינא דבר נש דלית ביה קיומא כלל", אבל) הבית השלישי מאחר שהוא „בניינא דקודשא בריך-הוא" יהיה קיים לעולם –

נמצא שקיום מצות בנין ביהמ"ק בזמן הזה על-ידי העסק בתורת הבית וצורתו צריך גם-כן להיות מעין ודוגמת הבנין בפועל על-ידי בני ישראל לעתיד לבוא – חיוב ומצות הלימוד והעסק בהמדות והתבניות... הידועים לבני אדם, שזהו בחלק הבנין שיהיה בידי אדם⁷². לאידך, כשם ששלימות במקדש דלעתיד

(72) ועפ"ז מובן הלשון דשמואל במדרשים (פסיקתא וויק"ר) הנ"ל „כאילו אתם בונים אותו", ולא כמ"ש בצורת הבית שם „ונראה לדקדק מלשונו (דשמואל בפסיקתא*) שאמר בונים בו ולא אמר בונים אותו בו", שמשמעו קצת ממנו, וזה מפני שעניני הבנין הזה סתומים בלתי מפורשים". וראה בהמשך דבריו שם.

(* כ"ה בצורת הבית שם. ולפינו בפסיקתא דר"כ ופס"ד „אותו". והלשון „בונים בו" הוא ביל"ש יחזקאל שם.

לזכות

כ"ק אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח

ויהי"ר שע"י קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל 'ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

המקדש, ולכן כשאין ישראל יכולין לבנות בית-המקדש בפועל ובמעשה, מפני סיבות שאינן תלויות בהם³⁷ חל עליהם החיוב והמצווה³⁸ להתעסק „בקרייתתה", שעל-ידי-זה נחשב „כאילו אתם בונים אותו".

כלומר: לא זו בלבד שמאחר שאין אנו יכולים לבנות את בית-המקדש בפועל, לכן אנו לומדים אודות צורתו, בתור זכר ושייכות רוחנית לבנין המקדש, אלא שבפועל זה בלימוד יש מגדר מצות³⁹ בנין בית מקדש⁴⁰.

ד. „שאלו שלום ירושלים" מדגיש שיש חיוב מיוחד לעסוק בהלכות בית הבחירה

ויש לומר, שזהו מרומז ברמב"ם בתחילת ספר העבודה לפני הלכות בית הבחירה, שם הוא מביא את הכתוב⁴¹ „שאלו שלום ירושלים ישליו אוהבין": בהקדמת פסוק זה לפני הלכות בית הבחירה וספר העבודה, הוא מרמז ומגלה שיש חיוב וציווי של „שאלו שלום" (בדיבור), שזהו

(36) ואף ש„בנין בית הבחירה" הוא מה„מצות שהם חובה על הצבור לא כל איש ואיש" (סהמ"צ להרמב"ם בסוף חלק המ"ע) הרי כתב הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"א ה"ב): „הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים".

(37) בפועל, אף שהסיבה העיקרית תלוי' בהם דמפני חטאינו כו'.

(38) להעיר מבחי' ויקהל שם: מצוה גדולה היא. ובשו"ע אדה"י אור"ח סת"כ סט"ז: ומצוה ללמוד ביו"כ משניות יומא כדי שתעלה האמידה במקום הקרבה.

(39) להעיר מהל' ת"ת לאדה"י פ"א ס"ד (מכתבי האריז"ל) „שכל נפש מישראל כו' תקיים כל התר"ג מצות .. ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן על דרך שאמרו חכמים כו' שכל העוסק בתורת חטאת כאילו כו'". וראה לקו"ת ר"פ פינחס. ובבאר שבע שם: שכבר קדמונים אחזו שער שהלימוד והעסק במצות הבלתי נוהגות בזמן הזה יותר הכרחי כו' כי אחר שלשלותינו צריכים אנו לעיין ומעשה בכל חלקי תורתנו הקדושה ובוה החלק הבלתי נוהג אי אפשר בו המעשה והעיין והלימוד בו יסיפיק לנו לעיין ומעשה יחד.

(40) להעיר מפיה"מ להרמב"ם מנחות שם, שלאחרי שמביא כל העוסק בתורה כאילו הקריב כו' ואמרו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהן הכתוב כאילו נבנה ביהמ"ק כו' וע"כ ראוי לאדם להתעסק כו' מסיים „ולא יאמר הרי הן דברים שאין צורך להן בזמן הזה כמו שאומרים רוב בני אדם".

וראה הן עשיר ריש מס' מדות.

(41) תהלים קכב, ו.

(*) ראה לעיל הערה 28 ובשוה"ג ה' עד"ז לענין שינוי הלשונות בהקדמת הקרבנות.

(**) ו"ל שזהו החידוש דשמואל לגבי המאמר לפנ"ז ביל"ש שם.

הלימוד בהלכות בית הבחירה⁴² וספר העבודה⁴³. באם כוונת הרמב"ם היא שצריך ללמוד הלכות אלו (רק) בתור „זכר למקדש", היה לו להביא את הכתוב שממנו זה נלמד בגמרא⁴⁴ – „מגלן דעבדינן זכר למקדש שנאמר⁴⁵... ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה": מאחר שהוא מביא דוקא את הפסוק „שאלו שלום ירושלים" מדגיש הרמב"ם שיש חיוב מיוחד ללמוד ולעסוק בהפרטים ובפרטי פרטים⁴⁶ (בדרך של „שאלו"⁴⁷ ב„שלום") של הל' בית הבחירה – לא רק בתור „זכר למקדש" בעבר בכדי לדעת איך לבנותו בעתיד, אלא זהו חיוב וציווי בבנין בית-המקדש בהווה, בזמן הזה.

משא"כ מהפסוק (והלשון) „ציון היא דורש אין לה", למדים רק את החיוב של הדרישה, ע"ד זכר.

לפי זה נמצא שהלימוד של הלכות בית הבחירה אינו רק כדי לדעת כיצד לדעת לבנותו לעתיד⁴⁸, אלא זהו נוגע גם לחיוב בנינו עכשיו, על-ידי העסק בהלכות אלו, על-ידי „שאלו שלום ירושלים".

ה. דוגמא לזה במצות תשובה וגירות

כעין דוגמא לזה, בהלכה בפועל, מצינו במצות תשובה וגירות:

שלימות התשובה והכפרה על חטא (בשוגג) הוא על-ידי וידוי דברים עם קרבן⁴⁹, למרות שבזמן הגלות שאי אפשר להקריב קרבן, נפעלת שלימות הכפרה על-ידי תשובה (ווידוי דברים) בלבד⁵⁰, מקיימים על-ידי-זה

(42) כי כמו ש„מקדש תקרא ירושלים כולה" (פיה"מ להרמב"ם ר"ה רפ"ד), כן מובן לאידך, וכפשוטו של ענין, דבידושים (נכלל) הכוונה (גם) למקדש. ובפרט ע"פ תוד"ה מאי (ובחס, ס, סע"ב) ד„ירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית ואין יתגן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימא".

(43) ראה לעיל הערה 32 מהל' ת"ת.

(44) ר"ה ל, א. סוכה מא, א.

(45) ירמ"י ל, יז.

(46) ראה בחי' ס"פ ויקהל. צורת הבית להתו"ט בהקדמה.

פיה"מ ובאר שבע שצויינו לעיל הערה 28.

(47) להעיר ממש"כ (ראה יג, טו) ודרשת וחקרת ושאלת,

ודחו"ל בזה (סנה' מ, סע"א).

(48) ראה הקדמתו לפיה"מ בנוגע למס' מדות – הובא לקמן בפנים.

(49) ראה רמב"ם ריש הל' תשובה. וראה בית אלקים

להמבי"ש שער התשובה פ"ב.

בשלימות את מצות התשובה⁵¹:

וכידוע ההבדל בהלכה בפועל בנוגע לאל תשת גו' רשע להיות עד חמס⁵².

ועוד בשייכות לעניינינו – ענין הגירות: למרות שלצורך הכניסה לברית ולהתגייר „צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן”⁵³, מכל מקום „בזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה”⁵⁴ ובוה נעשית הגירות בשלימות: והגם ש„כשיבנה בית המקדש יביא קרבן”⁵⁴ לא חסר בגמר ושלימות של הגירות בזמן הזה⁵⁵.

1. התועלת בהלימוד היא כדי לדעת איך לבנותו לעתיד לבוא

על פי האמור (סעיף ג) יש לבאר את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות בהקדמתו למסכת מדות: „אין בו ענין אחר אלא סיפור שהוא זוכר מדת המקדש (של הבית השני) וצורתו ובנינו וכל ענינו, והתועלת שיש בענין ההוא כי כשיבנה במהרה בימינו יש לשמור ולעשות התבניות ההוא והתבניות והצורות והערך מפני שהוא ברוח הקודש”⁵⁶ כמו

(50) באנציקלופדיה תלמודית ערך חטאת (ע' תג) כותב בפשיטות שאף בזמננו כ"א צריך לכתוב חיובי חטאת שלו (וש"ו) – ולא ראינו זה כלל (ישראל) היא בדבר הרגיל – שד"ח כללים מע' ל' כלל עז. (וש"ו) וגם אבותינו לא ספורו לנו. – והמקורים שציינו שם י"פ בדוחק עכ"פ. ואכ"מ ומבואר במק"א. וראה הערה שלאח"י.

(51) וצ"ע בר' ישמעאל ש"כ, כתב על פנקסו כו' לכשיבנה ביהמ"ק אבאי חטאת שמינה" (שבת יב, ב) והרי אין מביאין חטאת נדבה. – ובכל אופן צ"ע דלא אישתמיט שום תנא וכו' לכתוב כן. ולגודל התמ' אולי י"ל ובפשטות: ר' ישמעאל ה' בזמן ר"י בן חנניא שאו ניתנה הרשות לבנות ביהמ"ק כ"ד ספס"ד) ובזמן ההוא קודם שבתלו הרשיון – קרה לר"ש שהטה וכתב על פנקסו. וראה בכל הגיל שיהיה ו' תשרי תשמ"א.

(52) משפטים כג, א. טושו"ע ח"מ ס"ס לד. אגה"ת פ"א. וראה קדושין מט, ב (טושו"ע אר"ע ס' לה סק"א). אבל אינו דומה פ"י לשון גבי' (דהמקדש) ללשון תורה (רשע) – (בעדות). וצ"ע בדמיון את האשם ע"מ שהוא צדיק ולא ידעו שכבר חרב ביהמ"ק. וכן – בזמן ביהמ"ק אולי גם אז אין קרבן מעבב לקידושין כמו ש"א, אין אומרים כשמעון בן עזאי" (קדושין שם). וראה חלקת מחוקק שם סקמ"ד. ב"ש שם סקנ"ה. בית אלקים שם. תשובת חת"ס, קובץ תשובות" (ירושלים תשל"ג) תשובה כא. שיהיה ו' תשרי הגיל.

(53) רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ג ה"ד. מכריתות ט, א.

(54) רמב"ם שם ה"ה, ע"פ כריתות שם.

(55) בנוגע לזמן הבית – ראה רמב"ם הל' מחוסרי כפרה פ"א ה"ב. צפע"ג הל' איסורי שם ה"ד. וראה ריטב"א יבמות מו, ב

סד"ה דיומא. נמוק"י שם ד"ה אנו רבנן בשם ר"י. רע"ב כריתות שם ובכ"מ.

(56) בהוצאת קאפה: והתועלת בכך שכשיבנה לשמור בו

שאמר⁵⁷ הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל”.

וכתב התוספות יום טוב⁵⁸, שלמרות שבנין בית המקדש דלעתיד אינו דומה לבנין בית שני, וכמו שכתב הרמב"ם בעצמו בהל' בית הבחירה⁵⁹ ש„בנין העתיד להבנות אף על-פי שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומועין דברים המפורשים ביחזקאל” – אם כן מהי התועלת שבידיעת מדות הבית השני.

ומבאר בזה התוספות יום טוב, שמכל מקום יש תועלת בלימוד מסכת מידות להבנין דלעתיד, והיינו בנוגע להפרטים שבהם שווה הבית דלעתיד לבית השני והראשון. ולמרות שבבית דלעתיד יהיו שינויים לגבי בנין בית שני, כי „יגלה הקדוש-ברוך-הוא עניינו .. ולהבין הסתום בדברי יחזקאל ונבנהו, אבל מכל מקום צריך לסיפור בנין השני שכן רוב ועיקרי הבנין מיוחדים בתבנית ה' אשר השכיל לדוד ולא ימוט”. וזהו כוונתו של הרמב"ם בראיתו מהכתוב (שדוד אמר לשלמה), „הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל”⁶⁰.

אבל אין זה מיושב לגמרי: מאחר שבבנין דלעתיד יהיו כמה וכמה שינויים באופן שיהיו זקוקים לזה ש„יגלה הקדוש-ברוך-הוא עניינו כו' .. ולהבין הסתום בדברי יחזקאל” – א"כ מהו ההכרח להיות „זוכר מדת המקדש וצורתו ובינינו וכל עניניו” שבמס' מדות⁶¹?

על-פי האמור יובן: מכיוון שהמצות עשה של ועשו לי מקדש היא תמידית, יש לומר שישנה תמיד המצוה לעסוק בבנין המקדש, כלומר: תוכן המצוה אינה רק בעצם הלימוד והידיעה בתורת הבית, אלא גם – לעשות כל התלוי בישראל שיהיה הכל מוכן ושיוכלו לבנות תיכף⁶², עד שזה פועל שאין בנין הבית בטל.

אותה צורה ואותו היחס כי אותו היחס מאת ה' כמו שאמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל.

(57) דה"א כה, ט.

(58) בפתיחה למס' מדות.

(59) פ"א ה"ד.

(60) וראה שו"ת חת"ס יו"ד סר"ל. אר"ח סר"ח. וראה גם

בארוכה אר"ח תרומה כה, ט.

(61) בתו"ש שם מסיים: „ואילו לא היה זה הספור נכתב בספר לא מצאנו ידינו ורגלנו באותו הבנין העתיד שיבנה במהרה בימינו”. וצ"ע.

(62) ראה פרש"י יחזקאל שם, יא: וישמרו ילמדו עניני

וזה שלעתיד יזקקו בפועל לזה ש„יגלה הקדוש-ברוך-הוא ענינו להבין הסתום בדברי יחזקאל”, או שבכמה ענינים הרי „כשיבנה משה ואהרן יהא עמנו”⁶³, והם יגלו איך צריך לעשות – אין זה גרעון במצוות העסק בלימוד שהוא בגדר בנין בית המקדש, אלא זה עילוי שיתוסף לעתיד לבוא.

2. הלימוד והעסק בבנין המקדש היא בדוגמת שתי הדעות איך יבנה

ויש לומר שכשם שהוא בנוגע להלימוד והעסק והידיעה בצורת הבית כו', כן הוא גם בנוגע לבנין הבית כפשוטו

ידוע שבאופן בנין בית המקדש דלעתיד יש שתי דעות (א) „יגלה”⁶⁴ ויבוא משמים⁶⁵ שנאמר מקדש אדני כונונו ידיך” (ב) הבנין יהיה בידי אדם, שמשיה יבנה בית המקדש⁶⁶.

אחד מהאופנים בהם אפשר לתווך בין שתי הדעות⁶⁷ – יש לומר: החלק והסוג שבהבנין המבואר ומוזן מה „סיפור” שבמסכת מדות (ובלשון הרמב"ם „מעין דברים המפורשים ביחזקאל”) יבנה בידי אדם: והפרטים שהם בסוג של „אינו מפורש ומבואר”, יתגלו משמים על-ידי הקדוש-ברוך-הוא.

[או באופן אחר: בנין הבית למטה יהיה בידי אדם – על-ידי משיח (שאליו יתגלה מה ש„אינו מפורש ומבואר”) ובמקדש זה שלמטה „יתלבש” המקדש שלמעלה⁶⁸, ובדוגמת וע"ד האש שלמעלה שנתלבשה

המדות מפני שידעו לעשותם לעת קץ. וראה צורת הבית שם בתחלתו: צוה השם ב"ה אל הנביא שיהיה לישראל שימדדו כל תוכן חשבון הבנין וישימרו הצורות בלבנם שמוא היום יבא וישיח ואין כאן בונה פונה לבנין בהמ"ק.

(63) וראה"ה אחר (פסחים קיד, סע"ב). וראה יומא ה, ב.

(64) פרש"י סוכה מא, סע"א. ר"ה ל, סע"א. וכ"ה בתוס' סוכה שם. שבויעות טו, ריש ע"ב ד"ה אין, ומסיים „וכן מפרש במדרש נחומא” (וי"ל שהכוונה לתנחומא פקודי יא). וז"א כה, ח"ב נט, סע"א. קה, סע"א. ח"ז רכ"א, א. ילקוט תהלים רמז תתמח בסופו. וראה תנחומא (באבער) בראשית יז (בסופו).

(65) בשלה טו, יז.

(66) רמב"ם הל' מלכים רפ"א ובסופו. וכמוזן גם ממ"ש בנוגע התועלת במס' מדות (נעתק לעל בפנים). והוא ע"פ ירושלמי מגילה פ"א ה"א. ויקד"פ פ"ט, ו. וראה גם ירושלמי פסחים פ"ט ה"א (תוספתא פסחים פ"ה, ב).

(67) ראה עוד אופנים לקו"ש חיי"א ע' 98. חיי"א ע' 84.

(68) ראה עדי"ו ערוך לגר סוכה שם ד"ה א"ב.

באש שלמטה – שהמצוה להביא מן ההדיוט⁶⁹ שזה יביא את הנחציות בהבנין דלעתיד]. ובוה מוסבר טעם השינוי והחילוק שבין ב' דעות האמורות – דעת הרמב"ם שמשיה יבנה את המקדש, ומ"ש בזה ומדרשים... שייבנה בידי שמים:

הרמב"ם הוא ספר הלכות, שלפי ההלכה בנין המקדש הוא מצוה המוטלת על ישראל, לכן הוא מדגיש את החלק של בנין בית המקדש שייבנה על-ידי ישראל (ועל-ידי-זה הם מקיימים בשלימות את המצוה שעליהם).

אך לא כן עניני המקדש דלעתיד שיתגלו בידי שמים – אינם שייכים לחיוב ומצות בנין בית המקדש, המוטלים על בני ישראל.

אבל המדרש והזהר (פנימיות התורה) מדברים אודות השלימות של בית המקדש דלעתיד ותכליתו – שזה יופעל על-ידי העילוי שבבית המקדש שיעשה מלמעלה „בניינא דקוב"ה”⁷⁰ לכן הם מדגישים את הענין שיהיה בידי שמים.

ולפי זה מובן בהענין כמו שהוא לעתיד לבוא שזה שחלק מהמקדש יתגלה מן השמים, אין זה מחמת חסרון ח"ו בהבנין שעל-ידי בני אדם, שעל-ידי משיח צדקנו,

במעשה הבנין הם מקיימים את מצות בנין בית המקדש בשלימותה, ולאחר זה יתוסף מה שייגלה ויבוא משמים.

ח. ההסבר על הדיוק „כאילו”

לפי זה יומתק שעל-ידי התעסקות עתה בלימוד וקריית צורת הבית „אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית”, או כהלשון השני „הואיל ואתם מתעסקין בו כאילו אתם בונים אותו” (ובשתי קצוות):

מאחר שלכל הידיעות תהיה תכלית השלימות של בית המקדש על-ידי מה ש„יגלה ויבוא משמים” – ודווקא חלק זה (שלא ייבנה בפועל על-ידי בני אדם) גורם את הנחציות בביהמ"ק, כמו שכתוב⁷¹ „אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו

(69) עירובין סג, א. יומא כב, א. וראה לקו"ר ר"פ תצא (לד, ג ואילך) יוה"כ (סח, ג). סוכות (עז, ד). ברכה (ב, וראה במדבר י"א, א).

(70) וז"ל וז"ל שנסמנו בהערה 64.

(71) תהלים קכו, א.